

Με τον τίτλο αυτό εξεδόθη το έτος 1988 ένα εξαιρετο βιβλίο, το οποίο συνέγραψε, από αρχειακό υλικό, ο δόκιμος συγγραφέας και ιστορικός μελετητής κ. Πέτρος Γεωργαντζής, το οποίο βιβλίο ασχολείται με μια λεπτή πτυχή της Επανάστασεως του 1821, που αναφέρεται στον “αφορισμό” που έγινε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο στον Αλέξανδρο Υψηλάντη.

Γύρω από το θέμα αυτό έχουν λεχθή πολλά πράγματα, τα περισσότερα μέσα από ιδιαίτερες ιδεολογικές κατευθύνσεις, χωρίς να μελετηθούν τα ιστορικά και κανονικά δεδομένα που οδήγησαν στον “αφορισμό”. Το βιβλίο αυτό διαιρείται σε δύο μέρη. Το πρώτο έχει τίτλο: “Ιστορική διερεύνηση του “αφορισμού” του Μαρτίου 1821”, και το δεύτερο μέρος τιτλοφορείται “Εκκλησιαστικο-κανονική διερεύνηση του “αφορισμού”. Στα δύο αυτά μέρη του βιβλίου υπάρχουν διάφορα κεφάλαια, τα οποία δίνουν πολλές πληροφορίες και προσφέρουν πολύτιμο υλικό για την κατανόηση αυτού του γεγονότος. Εκείνο που πρέπει να παρατηρηθή είναι ότι ο συγγραφέας του αξιόλογου αυτού βιβλίου θέτει πάντοτε την λέξη “αφορισμός” μέσα σε εισαγωγικά, γιατί προφανώς δεν αποδέχεται ότι το κείμενο αυτό ήταν αφοριστικό. Η σημαντικότερη συμβολή του κ. Πέτρου Γεωργαντζή στο θέμα αυτό είναι ότι με ισχυρά κανονικά επιχειρήματα αποδεικνύει ότι το λεγόμενο “αφοριστικό” αυτό κείμενο, από πλευράς κανονικότητας, δεν μπορεί να ονομασθή αφορισμός, και μάλιστα αυτό έγινε εν γνώσει του συντάκτου του κειμένου και των υπογραψάντων αυτό. Πολλά επιχειρήματα χρησιμοποιεί για να στηρίξη αυτήν την άποψη, αλλά εκείνο που μπορούμε να υπογραμμίσουμε είναι ότι ένας κανονικός και γνήσιος αφορισμός που επιβάλλεται από την Εκκλησία, αναφέρεται κυρίως σε αιρετικούς που διαδίδουν αιρετικές απόψεις, προϋποθέτουν κλήτευση σε Σύνοδο, στην οποία οι Συνοδικοί ενεργούν ελεύθερα και ανεπηρέαστα. Επίσης, για να είναι ο αφορισμός “ενεργεία” και “τελεστός”, θα πρέπει το κείμενό του “να είναι οπωσδήποτε διατυπωμένο σε έγκλιση οριστική απλή και όχι δυνητική ή ευχετική, χρόνο δε ενεστώτα παροντικό ή άχρονο και όχι αποπειρατικό, και σε β' πρόσωπο”. Το “αφοριστικό” κείμενο για τον Υψηλάντη δεν είχε όλες αυτές τις προϋποθέσεις. Εκτός του ότι δεν υπάρχει αιρετική διδασκαλία ούτε κλήτευση σε Σύνοδο, ούτε βέβαια οι υπογράψαντες ήταν ελεύθεροι, συγχρόνως το πρώτο κείμενο του “αφορισμού” είναι διατυπωμένο σε έγκλιση ευχετική ευκτική (“αφωρισμένοι υπάρχειεν”), στο δε δεύτερο “αφοριστικό” κείμενο από τους 12 ρηματικούς τύπους, οι 8 είναι σε έγκλιση ευχετική ευκτική, οι 3 σε έγκλιση προστακτική και μόνο 1 σε έγκλιση οριστική, αλλά και σε αυτήν την περίπτωση δεν είναι διατυπωμένο σε δεύτερο πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού αριθμού. Επίσης, στο βιβλίο αυτό δίνονται πάρα πολλά στοιχεία γύρω από τα ιστορικά δεδομένα τα οποία οδήγησαν στην έκδοση αυτού του “αφορισμού”. Είναι δε απαραίτητο να διερευνώνται τα δεδομένα αυτά, γιατί διαφορετικά δεν μπορεί κανείς να ερμηνεύσει παρόμοια φαινόμενα και γεγονότα. Για να δούμε την αξία του βιβλίου και στο πρώτο αυτό μέρος πρέπει να αναφέρουμε τα ένδεκα επί μέρους κεφάλαιά του, ήτοι: “χαρακτηρισμός του “αφορισμού””, “πρώτες διερευνήσεις περί του “αφορισμού””, “συνθήκες γραφής του “αφορισμού””, “συγγραφέας του “αφορισμού””, “οι δοκιμασίες των Αρχιερέων προ του “αφορισμού””, “οι αποδέκτες των κειμένων”, “χρόνος υπογραφής του “αφορισμού””, “γιατί έγιναν δύο “αφοριστικά” κείμενα”, “κομιστές των κειμένων”, “η τύχη και η συμπεριφορά των Συνοδικών μετά τον “αφορισμό””, “οι Συνοδικοί αρχιερείς και η Φιλική Εταιρεία”. Και μόνον οι

τίτλοι των κεφαλαίων δείχνουν την σπουδαιότητα του βιβλίου και των επί μέρους αναλύσεων. Θα ήθελα όμως να δούμε, έστω σύντομα, μερικά από τα χαρακτηριστικότερα στοιχεία που συνδέονται με τον “αφορισμό”, και τα οποία δείχνουν τα πραγματικά δεδομένα κάτω από τα οποία εγράφη και υπεγράφη ο “αφορισμός”. Το πρώτο, ότι ο “αφορισμός” δεν ήταν αποτέλεσμα της βουλήσεως του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε', ούτε καν των Συνοδικών Αρχιερέων, αλλά ήταν απόφαση μιας μεγάλης Κληρικολαϊκής Συνελεύσεως, που αποτελείτο από 72 εγκρίτους Ρωμηούς της Πόλης, εκ των οποίων οι 49 ήταν λαϊκοί και οι 23 Κληρικοί - Αρχιερείς. Στην Κληρικολαϊκή αυτή σύναξη αποφασίστηκε, οι μεν λαϊκοί να υποβάλλουν αναφορά αποκηρύξεως της επαναστάσεως και δήλωση υποταγής, οι δε Κληρικοί να συνθέσουν την πράξη του αφορισμού που τους ζητήθηκε από την Υψηλή Πύλη, και αυτό, βέβαια, για να καθησυχάσουν τους Τούρκους, επειδή οι συνθήκες ήταν τραγικές. Στους 49 λαϊκούς που ήταν παρόντες, συμμετείχαν ο πρώην ηγεμόνας της Βλαχίας, ο μεγάλος διερμηνέας της Πύλης, ο διερμηνέας του στόλου, όλοι οι έγκριτοι “πολιτικοί”, δηλαδή “επίτροποι του κοινού”, οι Έλληνες μεγαλέμποροι της Πόλεως, οι αρχιτεχνίτες, οι προϊστάμενοι των συντεχνιών κλπ. Και στους 23 Κληρικούς συγκαταλέγονται 2 Πατριάρχες, και 21 Αρχιερείς. Όλοι αυτοί βρισκόνταν κάτω από ασφυκτική πίεση, ζούσαν το δράμα του Ελληνισμού της Πόλης και έπρεπε να πάρουν μια απόφαση για να διασώσουν τους Ρωμηούς της Πόλης από βέβαιη σφαγή. Το δεύτερο σημείο είναι ότι η Πατριαρχική Σύνοδος ανέλαβε το χρέος να συντάξη ένα “αφοριστικό” κείμενο, με τρόπο όμως που να μην προκαλέσει κακό στο Έθνος. Αυτό επιτεύχθηκε με πολλούς τρόπους. Κατ' αρχάς κωλυσιεργούσαν οι Πατριαρχικοί στην σύνταξη του “αφοριστικού” εγγράφου. Η κήρυξη της Επανάστασεως έγινε από τον Υψηλάντη στο Ιάσιο της Μολδαβίας την 24η Φεβρουαρίου 1821. Το πρώτο “αφοριστικό” έγγραφο έγινε μετά από ένα μήνα, ήτοι την 23 Μαρτίου 1821, και, βέβαια, έφθασε στον προορισμό του μετά από λίγες ημέρες, όταν η Επανάσταση άρχισε στην Πελοπόννησο. Έπειτα χρειάστηκε να γίνουν δύο “αφοριστικά” έγγραφα, και αυτό ήταν μέσα στον διπλωματικό τρόπο με τον οποίον ενεργούσαν οι Πατριαρχικοί. Το πρώτο εστάλη σε όλους τους Αρχιερείς (23 Μαρτίου) και ήταν γραμμένο κατά τέτοιο τρόπο που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αφορισμός “εφ' όσον δεν είχε ούτε καν τις τυπικά συνηθισμένες αφοριστικές εκφράσεις”, και το δεύτερο εγράφη μετά από 4 ημέρες, ήτοι την 27 Μαρτίου, όταν οι Τούρκοι κατάλαβαν την πλεκτάνη και την απάτη, και στην ουσία απεστάλη μόνο σ' έναν Μητροπολίτη, τον Μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας. Με αυτόν τον τρόπο και τα δύο αυτά “αφοριστικά” κείμενα δεν εξετέλεσαν τον προορισμό τους. Το τρίτο σημείο είναι ότι οι Πατριαρχικοί πλήρωσαν πολύ ακριβά την ενέργειά τους αυτή, ακριβώς γιατί ακόμη και αυτοί οι Τούρκοι αντελήφθησαν την πλεκτάνη τους. Από τους 23 Αρχιερείς που υπέγραψαν το “αφοριστικό” κείμενο, το ένα τρίτο (1/3), συμπεριλαμβανομένου και του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε', πλήρωσαν με την ζωή τους την “απιστία” τους προς τον Σουλτάνο, το άλλο 1/3 δοκιμάστηκε σκληρά με φυλακίσεις, εξορίες και περιορισμούς. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι το 1/5 από τους Συνοδικούς Αρχιερείς έλαβε μέρος στην Επανάσταση. Ακόμη είναι σημαντικό να λεχθεί ότι το 1/3 των Συνοδικών Αρχιερέων ήταν “πλεγμένοι στις μηχανοραφίες” της Φιλικής Εταιρείας, και οι στα “αφοριστικά” κείμενα γράφουν ότι πρώτη φορά λάμβαναν γνώση για την σύσταση και τους σκοπούς της Φιλικής Εταιρείας. Χάρη της ιστορίας πρέπει να αναφέρουμε ότι το πρώτο “αφοριστικό” κείμενο, την λεγομένη “απανταχούσα”, υπέγραψε και ο τότε ευρισκόμενος στην Πόλη Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Άρτης Άνθιμος. Όμως και εκείνος, όπως και άλλοι, όταν επέστρεψαν στις Επαρχίες τους, εξεδήλωσαν τα πραγματικά τους αισθήματα και αναδείχθηκαν μεγάλοι αγωνιστές. Οι Τούρκοι συνέλαβαν τον

Ναυπάκτου και Άρτης Ανθιμο, επειδή τον θεώρησαν “συνένοχο και κύριο υπεύθυνο της εξεγέρσεως των Ρουμελιωτών κατά της σουλτανικής αυτοκρατορίας” και χωρίς δίκη και απολογία τον έκλεισαν στις φυλακές του Φρουρίου της Άρτας, “όπου βασάνους πολλές και τυραννίας υπέμεινεν γενναίως και καθείρξεις παρά των Οθωμανών, εμπαιγμούς τε και κολαφισμούς και πλείστα άλλα δεινά”. Μετά την απελευθέρωσή του, συνελήφθη εκ νέου και εξορίστηκε στα Μετέωρα και, όταν αργότερα το 1825 ελευθερώθηκε, κατέφυγε στην Νότια Ελλάδα, για να συμμετάσχει ενεργά στις μετέπειτα φάσεις του αγώνα. Ονομάστηκε μάλιστα για όλα αυτά τα βασανιστήρια που πέρασε “πολύαθλος”. Είναι σημαντικό το βιβλίο του κ. Πέτρου Γεωργαντζή, γιατί δείχνει τις θυσίες στις οποίες υποβλήθηκε το έθνος ολόκληρο για να επιτευχθή η ελευθερία, καθώς επίσης και τις θυσίες και την διπλωματικότητα που επεδείκνυε το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Άλλοτε αντιμετώπιζε με επιτυχία τα ρεύματα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, ο οποίος στρεφόταν εναντίον της Ορθοδόξου Παραδόσεως, και άλλοτε αντιμετώπιζε με διακριτικότητα και ωριμότητα την βαρβαρότητα των Οθωμανών. Η μελέτη της ιστορίας απαιτεί σοβαρότητα, υπευθυνότητα, γνώση όλου του αρχαιακού υλικού, και προ παντός αποδέσμευση από την τυραννία των διαφόρων ιδεολογικών αντιλήψεων.

Βιβλιοπαρουσίαση του έργου: Ο “αφορισμός” του Αλεξάνδρου Υψηλάντη Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου Ιεροθέου Πηγής:

http://www.pelagia.org/htm/b34.e.oikoumeniko_patriarxeio_049.htm